

Buzurg ibn Šahrijár: *Divy a záhady Indického oceánu*. Z arabského originálu *Kitáb ‘Adžá’ib al-Hind* přeložil a předmluvou a poznámkami opatřil Jaroslav Oliverius. Praha, Nakladatelství Academia (edice Orient, Sv. 14), 2012, 176 stran, ISBN 978-80-200-2110-6.

Nakladatelství Academia vydalo letos v rychle se rozrůstající edici Orient dvě díla, která mohou zaujmout také folkloristy a všechny ctitele podivuhodných vyprávění. Ve výboru z díla Taqijuddína Ahmada al-Maqrízího Popisání pozoruhodností Egypta se mezi výklady o pyramidách či oázách vynořují fantastické příběhy, kterými autor ozvláštnil své popisy míst a reálií středověkého Egypta. Časté jsou motivy divuplných vynálezů jako je např. zrcadlo, které dokáže sežehnout připlouvající nepřátelské lodě, nebo socha na majáku ostrova Faros, jejíž ruka vždy ukazuje na slunce. Postava Alexandra Velikého vystupuje v zajímavém líčení sestupu na mořské dno pomocí batyskafu mezi záhadné mořské tvory. S Městem mrtvých je spojena démonologická pověst o qutrubě, kterou můžeme přiřadit ke ghúlům, džinnům pojídacím lidské maso. Všechny tyto narativy plní funkci většinou stručných vsuvek zakomponovaných v rozsáhlém encyklopedickém díle.

Opravdovou hostinu příběhů pak nabídne kniha *Divy a záhady Indického oceánu* autora perského původu Buzurga ibn Šahrijára. Arabsky psané dílo z 10. století je sbírkou přibližně sto třiceti vyprávění, jejichž rozsah se pohybuje od stručného popisu po novelisticky rozvinutý příběh. Autor tato vyprávění zapisoval v některém z přístavů Perského zálivu, kde je vyslechl od mnoha různých námořníků, kapitánů a obchodníků, kteří se plavili do vzdálených krajín od „Sufály zandžů“ (kraj na pobřeží Mosambiku) přes „Sarandíb“ (Šrí Lanka), „Zemi pepře“ (Malabarské pobřeží) až třeba do „Zábadžu“ (Jáva) nebo „Chanfu“ (Kanton). Sám byl patrně rovněž jedním z kapitánů, jak lze usuzovat z jeho námořních znalostí a přátelských vztahů se slavnými kapitány, kteří byli také jeho vypravěči, avšak na žádném místě se o vlastním vyplutí na moře nezmiňuje. U většiny historek Buzurg uvádí rámcový údaj, ve kterém odkazuje na vypravěče a zaštiťuje se jím jako garantem důvěryhodnosti vyprávění. Může mít

jak formu stručnou a obecnou („Všichni námořníci shodně tvrdí [...]“), tak i rozsáhlejší a velmi přesnou („A toto mi vyprávěl Dárabzín ze Síráfu, švagr ‘Ubajdalláha ibn Ajjúba – a ‘Ubajdalláh byl strýcem soudce ‘Abdalláha ibn al-Fadla“). To je prvek, který mají „Divy a záhady“ společný s lidovými pověstmi, ale tím spřízněnost s folklorními žánry teprve začíná. Buzurgova sbírka sice obsahuje údaje o geografii, historii nebo o způsobu života lidí v dalekých zemích, ale jejím cílem je především pobavit a vyvolat úžas. K tomu využívá množství fantastických prvků, pověrečných představ i pohádkových motivů. Je zřejmé, že mnohé domněle autentické příhody jsou jakýmsi námořnickým folklorem, který se šířil ústní tradicí a přizpůsoboval se potřebě lidí slyšet o divech exotických krajín. Sám autor však předpokládá, že se všechny příběhy opravdu staly a že všechna líčení odpovídají skutečnosti. Pokud má někdy pochyby, dá to svým komentářem najevo. Pro čtenáře tak vzniká napětí, když se mají rozhodnout, čemu mohou sami věřit, a když mají zvážít, jaký je ve vyprávěních poměr fikce a reality.

Sbírka obsahuje rozmanité texty různých žánrů a svou povahou přísluší k pololidové literatuře. V záplavě vyprávění je možné identifikovat několik opakujících se témat. V první části knihy jsou nejčastějším tématem neobvyklá zvířata, u kterých čtenáře fascinují jejich titánské rozměry: rak, který táhne loď za kotvu, obří ryby, které rozbíjejí lodě, had, který loví slony. S evropskou středověkou literaturou má sbírka společný příběh o zvířeti, které námořníci zamění za ostrov, přistanou u něj, vylodí se a rozdělají oheň. Zvíře ucítí žár, ponoří se a lidé spadnou do rozbouřených vln. V evropských spisech, jako je např. legendární Plavba svatého Brendana, napsaná přibližně ve stejném období jako *Divy a záhady Indického oceánu*, je zvířetem velryba, která stáhne všechny lidi i s lodí do hlubiny. Oproti tomu u Buzurga je zvířetem želva a všichni námořníci se zachrání. Zajímavé je vyprávění o hadech zvaných „tinnín“, kteří vylézají z moře do mraků, aby se ochladili, a plují po nebi uvnitř mraku, dokud se oblak nerozptýlí a had nespadne dolů. Představy mořeplavců, kteří viděli v černém mraku nad sebou obřího hada, nejsou tolik vzdálené od našich východomoravských pověstí o drakovi, který způsobuje vichr a krupobití na místech, nad nimiž přeletí. Kromě ryb a hadů jsou častými obry i ptáci, jejichž velikost je několikrát jen naznačena líčením stvolu ptačího pera, do něž se vejde dvanáct měchů vody nesených dvěma býky. Ve dvou vyprávěních se trosečníci přivážou k pařátu obrovského ptáka a nechají se přenést na jiné místo. Blízkým příbuzným tohoto tvora je pták Ruchch z Tisíce a jedné noci, který se objeví poprvé v šestnácté Šahrazádině noci, kdy odnese muže schovaného v beraní kůži. Nejznámější je ale jeho role ve vyprávění o Sindibádu Námořníkovi, který je zapomenut na ostrově a dostane se pryč, když se rozmotaným turbanem přiváže k nohám spícího Ruchcha. Tato část Tisíce a jedné noci obsahuje i další motivy

shodné s Buzurgovou sbírkou a je možné, že mezi oběma díly je genetický vztah.

Další téma se pro mořeplavbu samo nabízí – jsou jím bouře a ztroskotání. Když se zvedne víchr, padne tma a vlny, ze kterých létají jiskry, zastíní obzor, stává se loď hříčkou živlů a Buzurgova líčení těchto nebezpečí jsou velmi sugestivní. Jeden z těchto příběhů obsahuje motiv rozšířený napříč kulturami i staletími. Lidé čekají na loď, která se dlouho nevrací, když jedna žena nalezne v koupené rybě prsten svého bratra. Je to znamení, že se loď potopila a její bratr utonul, jak se později potvrdí. Nejznámější je tento motiv v mezinárodním pohádkovém typu „Polykratův prsten“, v němž objeví prsten v rybě ten, kdo jej do vody sám hodil, buď jako projev pokory, nebo pýchy („Mé bohatství stejně tak nepomine, jako už nikdy neuvidím tento prsten.“). Motiv není zapomenut ani dnes – ve sbírce současných pověstí Černá sanitka nalezneme historku o balkánské tržnici, kde řezník našel zlatý prsten při porcování vepřového z Bosny, kde se prasata živila lidmi zabitými při leteckém náletu.

Bohaté je i téma podivuhodných krajin. Mohou to být nebezpečná moře, kde vítr zahání lodě k pobřeží lidojedů, údolí, ve kterých se koná neviditelný trh džinnů, nebo ostrov s magnetickou horou přitahující lodě, lokalizovaný arabskými geografi právě do Indického oceánu. Je tu také etiologická pověst o otisku sedmdesát laktů dlouhého Adamova chodidla na vrcholku hory, která je rozšířena v různých obměnách mezi kontinenty, např. u severoamerických indiánů zůstaly ve skále otisky kulturního hrdiny trickstera, u nás jsou to otisky světců nebo čerta.

Nejrozvinutější vyprávění náleží k tématu interakce námořníků nebo trosečníků s ostrovany. Na prvním místě je to novelistický příběh o králi lidojedů, který ušetří životy námořníků, ale oni jej úskokem zajmou a prodají do otroctví. Když se králi podaří vrátit zpět a on se podruhé setká s námořníky, odpustí jim, neboť se díky cestě stal muslimem. K pohádkovým, pověstovým a mytickým látkám rozšířeným po celém světě patří vyprávění o svazku muže a rybí ženy, kterou muž koupil jako otrokyni na Ostrovech ryb a držel ji osmnáct let přivázanou na provaze, aby mu neutekla. Jejich děti svou matku po smrti otce ze soucitu pustily a ona hned vyrazila ven a skočila do moře.

Téma neobvyklých obyčejů lidí v zámoří se týká nejvíce Indů. Udivuje jejich věštecké a kouzelnické nadání, zvláštní způsoby, kterými volí dobrovolně smrt, a autor se zmíní také o jejich hygieně, jejíž popis není tolik vzdálený od reality.

Divy a záhady Indického oceánu přeložil a předmluvou opatřil významný arabista a hebraista Jaroslav Oliverius, mj. také překladatel Bidpájových bajek. Kniha je psaná kultivovaným a čtivým jazykem a překlad je doplněn množstvím poznámek, většinou vysvětlujících toponyma. Právě k prezentaci toponym směřuje má

jediná, formální výtka – domnívám se, že by bylo účelné sestavit desítky toponym do přehledného slovníčku na konci knihy, aby čtenář nemusel prohlížet všechny poznámky, když znovu narazí na jméno, které už bylo dříve vysvětleno, ale on je mezitím stačil zapomenout. Publikace má sympatický kapesní formát, který má také svůj díl na čtenářském požitku z celkově okouzlujícího díla.

Jan Luffer

◆◆◆

Taqijuddín Ahmad al-Maqrízí: *Popsání pozoruhodností Egypta*. Vybral, přeložil a předmluvou, úvodní statí a poznámkami opatřil Bronislav Ostřanský. Praha, Nakladatelství Academia (edice Orient, Sv. 13), 2012, 441 stran, ISBN 978-80-200-2075-8.

V ediční řadě nakladatelství Academia, zaměřené mj. na vydávání významných děl arabského středověkého i novodobého písemnictví, vyšlo v překladu Bronislava Ostřanského, vědeckého pracovníka Orientálního ústavu AV ČR, dílo egyptského geografa a historika Taqijuddína Ahmada al-Maqrízího (1364–1442), známé pod zkráceným názvem *Kitáb al-Chitat* (Kniha okrsků). Žánrově se řadí k neobyčejně rozsáhlým dílům encyklopedického charakteru, která v této dějinné epoše psali v Egyptě polyhistorové Šihábuddín an-Nuwairí (1279–1332), Šihábuddín al-Qalqašandí (1355–1418) a Džaláladdín as-Sujútí (1445–1505). Také originál al-Maqrízího *Okrsků* čítá v třísvazkovém vydání na tři tisíce stran. Již v tomto ohledu čekal překladatele ne snadný úkol – vybrat takové ukázky, které mohou být pro dnešního čtenáře nejzajímavější a nejpoučnější. V předmluvě Ostřanský uvádí, že český překlad obsáhl méně než desetinu arabského originálu.

Velkou pozornost čtenáře zasluhuje předmluva úvodní statí poskytující cenné informace o autorově životě, díle a době. Al-Maqrízí se v Egyptě narodil a prožil v něm většinu svého života. Zastával odpovědné funkce ve dvorských službách, a jelikož byl hluboce vzdělán v tzv. islámských vědách (exegeze koránu, tradice,